

שיבת הגלויות

הורגלנו לבטוח בעוצמה הישראלית ובכור ההיתוך, ולייצר גרסאות נחרצות של גאולה. תודעת הגלות שחוזרת ומתדפקת על דלתנו, מאפשרת לנו להרפות ולאמץ עמדה שיש בה ענווה, הומור וקבלת הקיים | נתנאל לדרברג

בין דיוקן הצבר לעושר המסורת. חוף תל אביב בעבר

בתודעתו הגלוית, שהסיפור מורכב וסבוך הרבה יותר מכפי שנראה לעין.

הוודאות של האולפנים

בגרסה עכשווית לסיפור של עגנון, את הרקע של חוף הים בתל-אביב נחליף באולפן חדשות בכל ערוץ שתדמיינו. הבמה מלאה צבע, רעש ופרסומות. מראיינת מאופרת כהלכה מנהלת שיח רהוט בפנים רציניות בשאלות השעה. סביבה יושבים לפחות שלושה זקנים, חבורת מומחים בדימוס, בעלי ניסיון צבאי של עשרות שנים, קריירה אקדמית יוצאת דופן וכדומה. החבורה מנתחת ברצינות רבה ובפנים חמורות סכר את מה שהתרחש ואת מה שנדרש לעשות ועתיד להתהוות. זוהי תמורה חדה מדיוקן הזקנים הגלויתיים בחוף תל-אביב, המשיחים על כוס קפה בשעת פנאי של שארית חייהם בשאלות של גלות וגאולה, אל הדיוקן הנחרץ וההחלטי של הזקנים העכשוויים בחברה הישראלית, בכירים בדימוס שגדלו מנעורותם בדור הגאולה והתחייה. יש להם ידיעה ברורה כיצד ומה לעשות, ואת דבריהם הם נושאים בלהט ובנחרצות רבה.

הגלות עיצבה בנו את היכולת לחיות חיי אמונה תמימים גם במציאות שאינה הולמת את החזון המושלם. זאת לעומת הניסיון שלנו, דור הגאולה, לכתוב את פרקיה הלכה למעשה, לייצר שפה ברורה של משיחיות חילונית או דתית, חרדית או אוניברסלית, המתיימרת לעצב תבנית ברורה כיצד הדברים צריכים להיראות לנו ולזולת שליידנו. בין אם הוא

קדושת ארץ ישראל והחלום לחונן את עפרה ולגלות את אורה.

הסיפור מסתיים באופן לא ממוסגר, בדברי הזקן השלישי המאמין בקדושת הארץ למרות הפער בין החלום לחיי היומיום. אמונתו משמרת את החזון והייעוד במציאות חסרה, מתוך תקווה להתהוות מחדשת. מתוך ניסיון הזקנה הוא מודע לכך שהסיפור לא בהכרח נסגר, עכשיו או בכלל. הזקן השלישי מכיר את חלום הקדושה בארץ, וזכר את קדושת התורה בגלות, ועדיין משמר את אמונתו: "צדקה עשה הקב"ה עמנו שלא נהנה מטובה, כדי שתהא ישיבתנו בארץ לשמה... כי ישרים ישכנו ארץ ותמימים יוותרו בה". הוא מותיר סימני שאלה ותקווה במרחב שיש בו גמישות ואי-ידיעה ברורה, מתוך קשב אנושי שיש בו פחות יומרה ובעלות, ויותר נכונות לחיות לשמה ולהאמין בתמימות.

מאז כתיבת הסיפור הוא חלפו מאה שנה. החוף בתל-אביב-יפו נותר אולי כפי שהוא, אבל דיוקנם של הזקנים שינה את פניו. במקום הלבטים העדינים על קדושה בגלות לעומת קדושה בארץ החדשה-ישנה, שאותו תיאר עגנון בקסם קולמוסו – הורגלנו לשלילת הגלות מתוך ביטחון בהתחדשות הישראלית ובעוצמה החברתית והתרבותית, בוודאות של תורת ארץ ישראל, ובכור ההיתוך האמור לערבב בתוכו כל מגזר וחברה לכדי תמונה אחידה. כל מחנה באשר הוא מציג הבנה נחושה כיצד הגאולה אמורה לבוא ואולי כבר מתממשת לנגד עיניו, משוכנע שהוא יודע מהו השלב הבא. נדמה שעגנון הבין כבר אז,

שלושה דברים באים בהיסח הדעת, מתאר התלמוד הבבלי שנכתב בימי הגלות, בידי רבותינו חכמי בבל: "משיח, מציאה ועקרב". אדם אינו יוצא מביתו לנסיעה ומניח שימצא שטר כסף ברחוב כדי לשלם באמצעותו; גם המפגש עם עקרב היוצא מתחת לאבן אינו אירוע מתוכנן. בדומה לכך, מתאר התלמוד, ביאת המשיח אינה מימוש של תמונה סדורה והדרגתית. היא מגיעה ברגע שבו תשומת הלב שלנו מוסחת, והנה "פְּתָאם יְבֹא אֶל הַיְכָלֵי הָאָדוֹן אֲשֶׁר אַתֶּם מְבַקְשִׁים" (מלאכי ג, א). המשיחיות מקבלת חיים וממשות במרחב של אי-ידיעה, של סוד, ייחול וציפייה לישועה, ללא ניסיון לכמת אותה לכוז או אחרת, ללא יומרה לפרשן את מימושה במונחים מקצועיים, ודאיים כביכול.

לפני כמאה שנה, בגיליון הראשון של העיתון "דבר", פרסם ש"י עגנון סיפור קצר ומעניין תחת הכותרת "ברית אהבה" (לימים הוא נכלל בקובץ "אלו ואלו"). הסיפור מתאר את שיחתם המופלאה של שלושה זקנים היושבים בחוף יפו בשארית ימיהם. שלושתם עלו מן הגולה, והם תוהים על קדושת ארץ ישראל מול זיכרון קדושת היהדות בגולה. ש"י עגנון, שבחר להתישב בירושלים, תר אחר יהודים של צורה ולא מצא את מקומו בתל-אביב המתחדשת. הוא זיהה כבר אז את המתח בין חברה ישראלית לזהות יהודית, בין דיוקן הצבר והחלוץ ובין עושר המסורת והשיח שבו גדלו שלושת הזקנים בגולה. זיכרונות ילדות של קדושת התורה והמצוות בגולה, לצד

ש"י עגנון / צילום: לע"מ

הנה בהיסח הדעת התגלתה החברה בישראל ברגעי גדולתה, בבקשת הטוב שבה, בעמידה מול הרע וברצון להתעמת עימו תוך בחירה בחיים

הר הדמעות

הילדים שהבאתי איתי לקבר אביהם גדלו מזמן. עכשיו אני רואה שם, בין השבילים, כל כך הרבה נשים צעירות עם ילדים קטנים, ויודעת איזו דרך ארוכה לפנייהן

רוחמה גבל־רדמן

אחת ל־19 שנה, עברי ולועזי נופלים יחד. מסתבר שגם אישי ולאומי, ומקום על מקום, וצער על צער. לעלות אל ההר שהשתנו שביליו ושמותיו בחודשים האלה, זה די בלתי נסבל. לא שבימים כתיקונם זה בא בקלות, ובכל זאת... ומוג האויר משתף פעולה, להרע, בערפיליו. באחת הפעמים, לפני 18 שנה, הגעתי עם ילדיי, ואיתנו אבנים חלקות לצביעה, ובמבה, כרגיל. הושבתי על מרשאה בחלקה שלנו. לציר. לספר. להיות איך שהם יכולים. הייתי עם עגלה, ותפוח חתוך בקופסאות והרבה טישו. בכל כיש ובתיק, חיפשתי מילים פשוטות. מה מתפללים עם ילדים? שמע ישראל לא מתאים, גם לא תהילים. קצת אולי מסכת אבות ושתיקות. מוצצים וציורים. כתבתי בשמם מילים על אבנים שנשאיר. המילים השתקו שלי עברו מעל ראשים קטנים. ריחפו, אולי. עבר איש גדול ונעמד, הרמתי מבט. הוא לא יכול היה לשתוק: "ככה, ככה ממש אחותי הייתה לפני שנים. עם הילדים וחטיף וספר... ככה ממש!". והלך. ונשארת. וגדלו, המהממים שלי. ונוספו.

עכשיו אני כבר לא כותבת בשמם, והם כבר לא מציירים על אבנים לאבא. עוברת ורואה "ככה ממש", כל כך הרבה נשים צעירות. ממש. ויפות. ממש. וקטנים. ממש. ואנשים טובים טובים, ממש. ככה. ממש ממש. אבל ההר לא ככה ממש. חלקת הדשא היא נגמרה ונחפרה עוד בלבנון השנייה. וחודשי השנה האחרונה חרצו הרבה הרבה, והשבילים שם לא ברורים... כפשוטו. ואני יודעת שיש דרך ארוכה לעבור, גם להן. ככה.

ואיה מקום הרחמים?

אב הרחמים, היטיבה בְּרָצוֹנָה אֶת צִיּוֹן תְּבַנֶּה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַיִם.

כשר

עַל עֵקֶל וְיָגַע
מִיַּד הַגֵּיעַ.
אֲדָם כְּאִי הוֹבֵל.

אֶל בֵּית גְּזוֹיִם הָאָה
אֲדָם כְּאִי הוֹבֵל.
וְהָאֵמֶת הוֹרְתָה דְרָכָה
אֶל בֵּית גְּזוֹיִם הָאָה.
וְהַצֶּדֶק כֹּה בְהִיר.
וְנִהֵר. בְּקַ הַמְּחִיר
מְחִיר.

הַתְּגִלָּה בִּי
שְׁאֵנוּ הַפֶּה הַקָּטָן.
פִּנְעִימִים בְּנִסְתָר הַקְּבוּעַ.
מְבִיעִים עֲצָמָנוּ
בְּאֵין גֵּס עוֹד.
עוֹד. נְעוֹד.
נְעוֹד.

רוחמה גבל־רדמן היא ראש אולפנת "אור תורה נווה חנה" ע"ש חנה אהרמן

אלימלך, פרשת וישב). השאלה מתבססת על הנחת יסוד מפתיעה, שלפיה דווקא בגלות יש שפע של רוח הקודש ונבואה, המושגות ללא מאמץ. זוהי תמונה הפוכה מהתפיסה השגורה, בוודאי אצל ממשיכי הראי"ה קוק, בנו הרצי"ה ותלמידיהם.

התשובה לכך ניתנת באמצעות משל המתאר מלך היוצא מארמונו לטייל בדרך, ובהיותו מחוץ לביתו, בשעה שהוא מחפש מקום להתארח, די לו במקום בסיסי, נקי ומסודר, כדי למלא את מבוקשו. לו היה בעל המלון מגיע לארמונו הגדול והמפואר של המלך, סביר להניח שהשומרים היו מונעים ממנו את הכניסה. הימצאותו של המלך בגלות מאפשרת לארח אותו בסטנדרטיים בסיסים יותר. משמעותו של משל מהפכני זה היא שדווקא תקופה של חיסרון, גלות וחורבן, מאפשרת במאמץ מועט להשיג דרגות רוחניות גבוהות. מציאות של עם ישראל בארצו, עם גילוי שכינה ובית מקדש, מחוללת השראה רוחנית גבוהה וגדולה, אבל המודים להשגתה נוקשים וממילא מגבילים את היכולת לזכות בהם. תיאור זה איננו משלים עם התפיסה המסורתית בדבר צמצום נוכחות ה' במציאות של גלות, אלא מהפך את הדברים ומוצא בחיסרון את היתרון הטמון בו.

אפשר שדווקא נכותו החלקית של רבי דב בער ומוגבלותו, חידרו אצלו את ההבנה הרגישה שחיסרון יכול להתהפך ולהיחשב ליתרון, שער והזדמנות לעשייה מחודשת שאיננה צפויה, ולפיכך השפעתה מרובה.

תפיסה נוקשה המגדירה קטגורית את הנכון עלולה להביא להגשמת האינסוף, אולי אפילו לעמדה של התנשאות. ואילו היכולת הגלונית לתפוס דברים בענווה, ללא ציפיות מוגזמות, מאפשרת לנו, אם נתרגם זאת לימינו, להתחיל לטוות מחדש את סיפורה היהודי של החברה הישראלית. להתפעל מרוח הגבורה וההתמסרות שהתגלתה בקרב כה הרבה אנשים ונשים במהלך שנה זו. להתפעל מרוח הנתינה והרעות, מהנכונות לתת ולהתנדב ולסייע, להכין אוכל לחיילים ולסייע להם להגיע לביתם. להתרגש מהנכונות להתמסר למען הזולת כאשר הוא ולדאוג לשלומו ורווחתו. לתת את הדעת ליכולת לקום ממשבר, לכאוב ולבכות אך גם לבנות ולקומם, להקים בתים ולהביא ילדים ולטעת כרמים.

להבין שהנה בהיסח הדעת התגלתה החברה בישראל ברגעי גדולתה, בבקשת הטוב שבה, בעמידה מול הרע וברצון להתעמת עימו תוך בחירה בחיים. להכיל מגוון מצבי עלייה וירידה, לעמוד מול האינסוף בסקרנות ופליאה ומתוך אמונה בטוב, אמונה שהחזיקה מעמד בכל שנות הגלות, גם בתקופות שהניסים היו מוסתרים והגזירות, הקשיים והמצוקה היו גלויים לכל עין.

הרב נתנאל לדרברג הוא ראש ישיבת ההסדר "אור תורה מטיבתא" ומדרשת "אור" לינדנבאום־מתת בכרמיאל

צילום: שאטרסטוק

משיח של הימין הגאולי ובין אם הוא משיח השלום והחירות, בין אם הוא נושא נאום על סמך ניסיונו הצבאי עתיר השנים ובין אם הוא נשען על ידיעותיו המשפטיות הנרחבות – זהו קול ודאי הסבור שיש בידי לתאר את ההווה ואולי אף את העתיד במתכונת כה ברורה, עד שהוא חסר מנוחה לשמוע את דעת הזולת המקוממת אותו.

תודעת הגלות שחוזרת ומתדפקת על דלתנו, מאפשרת לשחרר אותנו מתודעה גאולית נחרצת כלפי עצמנו והזולת, מכיוון כזה או אחר של המפה. להרפות מתחושת ודאות כיצד הכול צריך להתממש וכיצד נושאים את נטל האלונקה, לטובת עמדה פחות סגורה, פחות יודעת, שיש בה קורטוב של ענווה, הומור וקבלת הקיים. תפיסה גלונית שאינה חיה באשליות ויומרות להסביר כל דבר לאור תפיסת העולם המסוימת של בעליה. זוהי תודעה המקווה לטוב, מוכנה למסור את הנפש ולתת את כל הנדרש, ובמקביל משמרת מרווח של היסח הדעת למשיחיות להיראות ולהתגלות בעולמנו כפי שהיא, ולא במסגרות הדתיות או החברתיות שעיצבנו עבורה.

המלך בשדה

רבי דב בער, המגיד ממוז'יץ, מצוטט על ידי תלמידו רבי אלימלך מליז'נסק, כשואל מדוע קל יותר להשיג רוח הקודש בגלות: "אנו רואים שכעת אשר אנחנו בגלות המר יש בני אדם שזוכים לרוח הקודש בנקל יותר מבימי הנביאים, שהיו צריכים השבעות והתבודדות רב כידוע בכדי ששיגו נבואה ורוח הקודש" (נועם